

Beslut angående Våtmarkspolicy för Lännsstyrelsen Kalmar län

Beslut

Lännsstyrelsen beslutar att anta Våtmarkspolicy för Kalmar län (2020-06-01).

Bakgrund

Syftet med policyn är att tydliggöra riktlinjer för våtmarksarbetet i Kalmar län med målsättning att återskapa, restaurera och nyanlägga fler väl fungerande våtmarker. Policyn ska fungera som en hjälp vid länsstyrelsens interna samordning av våtmarksarbetet, som ett stöd vid handläggning samt underlätta arbetet för externa aktörer.

Policyn innehåller riktlinjer för ett strategiskt och kostnadseffektivt återskapande och nyanläggande av våtmarker för bättre vattenkvalitet, förstärkt biologisk mångfald, minskad vattenbrist och minskad klimatpåverkan. Som ett stöd till policyn finns fördjupande texter och en bilaga innehållande information om tillgängliga medel och av länsstyrelsens prioriterade insatser under 2020. Dessa kommer att revideras fortlöpande och ingår inte i den beslutade policyn.

Beslutet i detta ärende har fattats av Landshövding Cecilia Schelin Seidegård med tf enhetschef Carina Pålsson som föredragande. I den slutliga handläggningen av detta ärende har även Karin Bergman, avdelningschef Utveckling och landsbygd samt Eva Brynolf, avdelningschef Miljö och tillväxt deltagit.

Cecilia Schelin Seidegård

Carina Pålsson

Våtmarkspolicy Länsstyrelsen Kalmar län (2020-06-01)

Syfte

Ett ökat och mer strategiskt återskapande och nyanläggande av våtmarker ger en långsiktig miljömässig och ekonomisk nytta. Genom att restaurera, återskapa och nyanlägga våtmarker på rätt plats och med rätt utformning kan såväl kostnadseffektivitet som nyttan för biologisk mångfald, vattenrening, flödesutjämning och vattenmagasinerings bli väsentligt högre. Då ökar även möjligheterna att nå berörda mål såsom miljömål, god status enligt ramdirektivet för vatten och en långsiktigt hållbar livsmedels- och virkesproduktion.

Den här policyns syfte är att **tydliggöra riktlinjer för våtmarksarbetet i Kalmar län med målsättning att återskapa, restaurera och nyanlägga fler väl fungerande våtmarker**. Policyn ska fungera som en hjälp för samordning av våtmarksarbetet, som ett stöd vid handläggning samt underlätta arbetet för externa aktörer.

Vad är en våtmark? Enligt våtmarksinventeringen¹ definieras våtmarker som "... mark där vatten under en stor del av året, finns nära under, i eller strax ovan markytan samt vegetationstäckta vattenområden". Enkelt uttryckt är våtmarker ett samlingsnamn på miljöer med ett vattendjup som tillåter dominans av vatten- och fuktälskande vegetation. De vanligaste våtmarkstyperna är mossar, kärr, sumpskog, stränder utmed sjöar och vattendrag eller fuktängar. I denna policy används det något bredare begreppet som även innefattar andra vattenbiotoper² som exempelvis småvatten, mangelgravar, tvåstegsdiken och grunda anlagda dammar med våtmarksfunktion(er). En våtmark kan vara naturlig eller anlagd.

¹ Löfroth, Michael. Våtmarkerna och deras betydelse. En sammanställning av kunskap om våtmarker och hotet mot dem. Naturvårdsverket. 1991

² Naturvårdsverket. Småvatten och våtmark i jordbruksmark. 2014

Varför behövs våtmarker?

Restaurering, återskapande och nyanläggande av våtmarker är viktiga åtgärder för bättre vattenkvalitet, förstärkt biologisk mångfald och minskad vattenbrist. Historiskt har våtmarkerna varit viktiga för människor, men sedan 1800-talet har stora landskapsområden avvattnats för att få mer odlingsbar mark och på senare tid, en ökad skogsproduktion. Som ett resultat är dagens landskap i södra Sverige, inklusive Kalmar län, väldigt avvattnat. Idag vet vi att det, jämte en väl fungerande markavvattning på odlad mark, även behövs mer vatten i landskapet.

Nyttor från våtmarker

Våtmarker har flera funktioner och levererar många nyttor (ekosystemtjänster) som vi är beroende av för en hållbar samhällsutveckling. Detta inte minst i ett klimat i förändring. Brist på vatten i landskapet innebär negativa effekter på dessa nyttor. Sydöstra Sverige med Kalmar län och Öland är extra utsatt som ett resultat av låg årsnederbörd i kombination med ett relativt sjöfattigt landskap.

Våtmarker *stärker landskapets förmåga att hålla kvar (magasinera) vatten och balanserar vattenflöden* genom att skapa en jämnare avrinning – vattnets uppehållstid i landskapet ökar. Detta påverkar både produktion av livsmedel samt miljö och natur. Vattenmagasin såsom våtmarker lindrar effekterna av torka, vilket leder till att risken för produktionsbortfall på grund av vattenbrist minskar i skogs- och jordbrukslandskapet. Våtmarker ökar även buffringkapaciteten vid höga flöden och minskar riskerna för översvämning. Våtmarkernas magasinering förmåga kan även *stärka grundvattenbildningen* eller nyttjas för *bevattning av jordbruksmark* när så är lämpligt.

En annan viktig samhällsnytta är att våtmarker fungerar som naturliga reningsverk och *renar vattnet från näringsämnen, partiklar, humusämnen och miljögifter* samt *binder kol*. Gemensamt för alla former av vattenmiljöer i landskapet är att de är ekosystem som har en stor betydelse för djur- och växtlivet och bidrar till den *biologiska mångfalden*. Många våtmarker till exempel rikkärr, källor och lövsumpskogor är mycket artrika. Förlust av lämpliga livsmiljöer i våtmarker är ett stort hot för ca 800 rödlistade arter. Vidare kan våtmarker och historiska platser för våtmarker vara kulturhistoriskt intressanta och innehålla värdefulla kulturspår som inte får skadas.

Våtmarker fyller även en viktig funktion för en levande landsbygd (*friluftsliv, jakt, turism, produktion, viltvård, pollination*) och våtmarker i framförallt skogslandskapet kan fungera som *brandbarriärer* eftersom elden har svårt att få fäste i blöta marker.

Rätt våtmark på rätt plats - riktlinjer för hög kostnadseffektivitet

De flesta våtmarker har många värdefulla funktioner. Dock kan våtmarker göra olika stor nytta och fylla olika funktioner beroende på var i landskapet de är placerade (naturligt eller anlagda), hur de är utformade samt hur påverkade de är av ingrepp.

Vid nyanläggning av våtmarker är det viktigt att utgå från den helhetseffekt som våtmarkerna kan ge på landskapet och miljön. En strategisk placering och utformning möjliggör att våtmarken kan fungera på ett bra sätt, vilket ger högre kostnadseffektivitet och större miljönytta.

Nedan ges exempel på de **viktigaste våtmarksfunktionerna** som eftersträvas i landskapet samt hur vi kan förstärka dem genom restaurering, placering och utformning.

Retention av kväve och fosfor (närlingsrening)

I våtmarker sker näringsretention främst genom upptag och omvandling av näringsämnen av mikroorganismer och växter samt genom sedimentation. En anlagd våtmark har en effektiv näringsrening om den förses med näringsrikt vatten (placering) och har ett djup som tillåter vegetation (utformning). En annan viktig aspekt är vattnets uppehållstid i våtmarken, vilket påverkas av att vattnet kan spridas i hela våtmarken och att våtmarkens storlek är anpassad till hur mycket vatten som rinner igenom den. Vattnet måste hinna renas. Våtmarker som anläggs för näringsretention är prioriterade i områden med övergödningssproblem (ej god status gällande näringsämnen) eller stort näringsläckage, det vill säga områden med mycket åkermark samt stor andel mark inom markavvattningsföretag. I Kalmar län gäller detta främst Öland och kustnära områden på fastlandet.

Biologisk mångfald

Våtmarker är viktiga livsmiljöer för många arter. En återskapad, restaurerad eller anlagd våtmark har stor nytta för den biologiska mångfalden om den placeras i ett område där den gynnar prioriterade arter eller naturtyper, möjliggör spridning av arter från närliggande våtmarker eller skapar livsmiljöer som det finns brist på i det omgivande landskapet (exempelvis i ett kraftigt utdikad område). Ofta finns det många fördelar med en kustnära placering (fisklek och vadarfåglar). En annan viktig aspekt är att våtmarken utformas med flacka stränder, har en begränsad näringspåverkan och en anpassad skötsel. Att restaurera påverkade naturliga våtmarkers hydrologi har stor nytta för den biologiska mångfalden.

Flödesutjämning och magasinering

Våtmarker kan hålla kvar vatten i landskapet vid höga flöden och förse vattendraget med vatten under perioder med lite nederbörd. Bäst effekt för att mildra översvämningar och magasinera vatten ger en placering högt upp i avrinningsområdet eller vattendraget. En annan viktig aspekt är våtmarkens storlek, större arealer kan hålla kvar större volymer. Att restaurera dikade naturliga våtmarker är oftast mest kostnadseffektivt. Även områden med stor översvämningrisk är lämpliga för flödesutjämning. Specifikt prioriterade geografiska områden i Kalmar län är områden med stor påverkan från utdikning och få naturliga magasin som sjöar och ostörda våtmarkssystem. Öland och den södra länsdelen är extra utsatt.

Stärkt grundvattentillgång

Våtmarker kan magasinera vatten under perioder med överskott av vatten, vilket möjliggör en jämnare infiltration till grundvattnet. Mer ytvatten under en större del av året förkortar perioderna med låga flöden och minskar därmed även utflödet av grundvatten. Våtmarker kan även ha en direkt effekt på grundvattenbildning. Detta gäller främst våtmarker i anslutning till infiltrationsbenägna jordar högt upp i avrinningsområdet eller vattendraget. Även restaurering av dikade våtmarker i anslutning till åsar kan ha en viktig funktion genom att buffra och minska läckage från åsen. Grundvattenbildningen gynnas även av att stränder och svämplan med infiltrationsbenägna jordar tillåts svämma över.

Minskad klimatpåverkan

Alla utdikade våtmarker läcker koldioxid. Mest läckage sker från dikade torvmarker i skogen och utdikade organogena (torv- och gyttje) jordar som används eller har använts som åkermark. Genom att höja grundvattennivån till nära markytan avtar oxidering av inlagrat kol och läckaget av koldioxid minskar. Störst effekt för att minska klimatpåverkan har därför återskapande av våtmarker på just dikade torvmarker i skogen och dikad mullrik jordbruksmark³. Då det finns många sådana jordar i Kalmar län som idag är övergivna, är det prioriterat att jobba med dessa områden. En positiv effekt av att restaurera torvmark kan även vara ett minskat läckage av humusämnen till vatten- drag och sjöar.

Våtmark med bevattningsfunktion

En anlagd våtmark kan användas för bevattningsuttag. En förutsättning är att den miljönytta som våtmarken har anlagts för kan bibehållas (närringsretention eller biologisk mångfald). En våtmark med bevattningsfunktion är grund med flacka slänter, oregelbunden form och har våtmarksvegetation. En anlagd våtmark som används för bevattning behöver göras stor för att rymma tillräckligt med vatten, och ändå vara grund. Ett alternativ är att förse våtmarken med en djuphåla som ökar volymen vatten. Våtmarker med bevattningsfunktion fyller främst en funktion i områden med ett intensivt jordbruk och stor andel mark inom markavvattningsföretag. Dessa områden är ofta desamma som områden med störst behov av våtmarker för närringsretention eller biologisk mångfald.

Övriga riktlinjer

Allmänna/generella

- Oavsett våtmarkens huvudsyfte är det viktigt att den placeras och utformas på bästa sätt för att även gynna övriga funktioner.
- För en hög kostnadseffektivitet är det prioriterat att nyttja gamla våtmarkslägen eller låglänta områden (restaurering och återskapande).
- Vid restaurering eller återskapande av utdikade områden är marker som inte nyttjas för livsmedelsproduktion eller för produktionsskog prioriterade.

³ Länsstyrelsen Kalmar län, 2019. Klimat och energistrategi för Kalmar län 2019-2023

- I skyddade områden som sköts av Länsstyrelsen ska vi föregå med gott exempel. När det finns lämpliga förutsättningar ska vi utreda och restaurera eller återskapa våtmarker för att gynna de funktioner som anges i policyn samt inspirera övriga aktörer att göra liknande åtgärder.

Kultur- och naturmiljö

- Befintliga våtmarker ska bevaras och vid behov restaureras. Grävning eller annan påverkan på hydrologin bör ej ske i befintliga, naturliga våtmarker med ostörd hydrologi. En generell riktlinje är att grävning är olämpligt i våtmarksinventeringens (VMI), sumpskogsinventeringens, och rikkärrsinventeringens objekt med mycket högt naturvärde (klass 1) och högt naturvärde (klass 2) och utifrån bedömning från fall till fall i VMI objekt inom klass 3-4 samt i oklassade mindre våtmarker.
- Vid nyanläggning, restaurering och återskapande av våtmarker får fornlämningar inte skadas. Dessutom ska stor hänsyn tas till andra kulturmiljöer vid planering, placering och utformning av våtmarken. Våtmarkerna har också ett kulturhistoriskt värde i sig. Därför bör de anläggas eller återskapas i den form och i det läge där de tidigare förekommit naturligt samt där deras tidigare funktion i ett äldre odlingslandskap särskilt väl framträder.

Bevattning

- Bevattningsdammar skiljer sig från våtmarker på så vis att de är djupa med branta slänter och oftast utformade som en cirkel eller fyrkant, eventuellt med en tät duk i botten eller annat tätande material för att minska infiltrationen. Bevattningsdammar är ett bra sätt att ta vara på överskottsvatten, speciellt om de fylls på med dräneringsvatten från diken eller rörledningar eller från vattendrag när det är högflöden. De kan fungera som utjämningsmagasin för ett vattendrag om de har viss genomströmning och förser vattendraget med vatten under perioder med lite nederbörd.
- Vid uttag av vatten för bevattning rekommenderas att man söker tillstånd hos Mark- och miljödomstolen (se tillstånd för vattenverksamhet). Det gäller både direktuttag (för bevattning ur vattendrag/våtmark/sjö/grundvatten) och uttag för att fylla en bevattningsdamm. Vid anläggande av en bevattningsdamm är det viktigt att konstruktionen är tät för att inte påverka grundvattnet.

Utsättning av fisk och kräftor

- Utsättning av fisk och kräftor kräver tillstånd. Utsättning och utfodring påverkar den biologiska mångfalden och kan leda till övergödning av vattendrag, sjöar och kust. Detta är inte förenligt med dagens miljöinvesteringsstöd inom Landsbygdsprogrammet.

Skötsel

- Skötsel är viktig för en bibehållen funktion i en anlagd, restaurerad eller återskapad våtmark. Typ av skötsel styrs av våtmarkens syfte. En viktig aspekt är att olika former av störning såsom varierande vattennivåer, slåtter eller bete ökar våtmarkens livslängd då det minskar risken för igenväxning eller dominans av enstaka arter.

Revidering

Arbetet med att förbättra och underlätta restaurering, återskapande och nyanläggande av våtmarker är en pågående process. Våtmarkspolicyn bör därför revideras vid behov. Bilaga 1 (finansiering och handlingsplan) samt fördjupande texter, bör revideras årligen. Ansvar för detta ligger på länsstyrelsens strategiska våtmarksgrupp och revideringar ska presenteras årligen inför arbetet med verksamhetsplanering.